

POLİTİKA RAPORU

TÜRKİYE'DE
SEÇİM SİSTEMLERİ VE
GÜÇLENDİRİLMİŞ
PARLAMENTER SİSTEM
İÇİN SEÇİM SİSTEMİ
ÖNERİLERİ

DR. ESRA İŞSEVER-EKİNCİ

ARALIK 2021-011

POLİTİKA RAPORU

TÜRKİYE'DE
SEÇİM SİSTEMLERİ VE
GÜÇLENDİRİLMİŞ
PARLAMENTER SİSTEM
İÇİN SEÇİM SİSTEMİ
ÖNERİLERİ

DR. ESRA İŞSEVER-EKİNCİ

ARALIK 2021 - 011

YAZAR

Dr. Esra İşsever-EKİNCİ

DR. ESRA İŞSEVER-EKİNCİ

Dr. Esra İşsever-Ekinci, Koç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora sonrası araştırmacıdır ve siyasi kurumlar, seçim sistemleri, seçim sistemi reformu, kadınların temsili konularında çalışmaktadır. Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. Ardından, Koç Üniversitesi ve Syracuse Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimi aldı. Doktorasını 2019 yılında Syracuse Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında tamamlarken, Carlos III- Juan March Enstitüsü'nde ziyaretçi araştırmacı olarak bulundu. Dr. İşsever-Ekinci parlamenter sistemlerde seçim sistemi reformlarını konu alan doktora teziyle Syracuse Üniversitesi tarafından verilen "Tüm Üniversite Doktora Ödülünü" (All-University Doctoral Prize) almıştır.

Tüm hakları saklıdır. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün izni olmadan bu çalışmanın hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz.

Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarlara ait olup, İstanPol'ün kurumsal görüşleriyle kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

İÇİNDEKİLER

Giriş

- 5 -

Seçim Sistemleri ve Siyasi Sisteme Etkileri

- 6 -

**Türkiye'nin Mevcut Seçim Sistemi
ve Siyasi Sisteme Etkileri**

- 8 -

Güncel Seçim Sistemi Değişikliği Tartışmaları

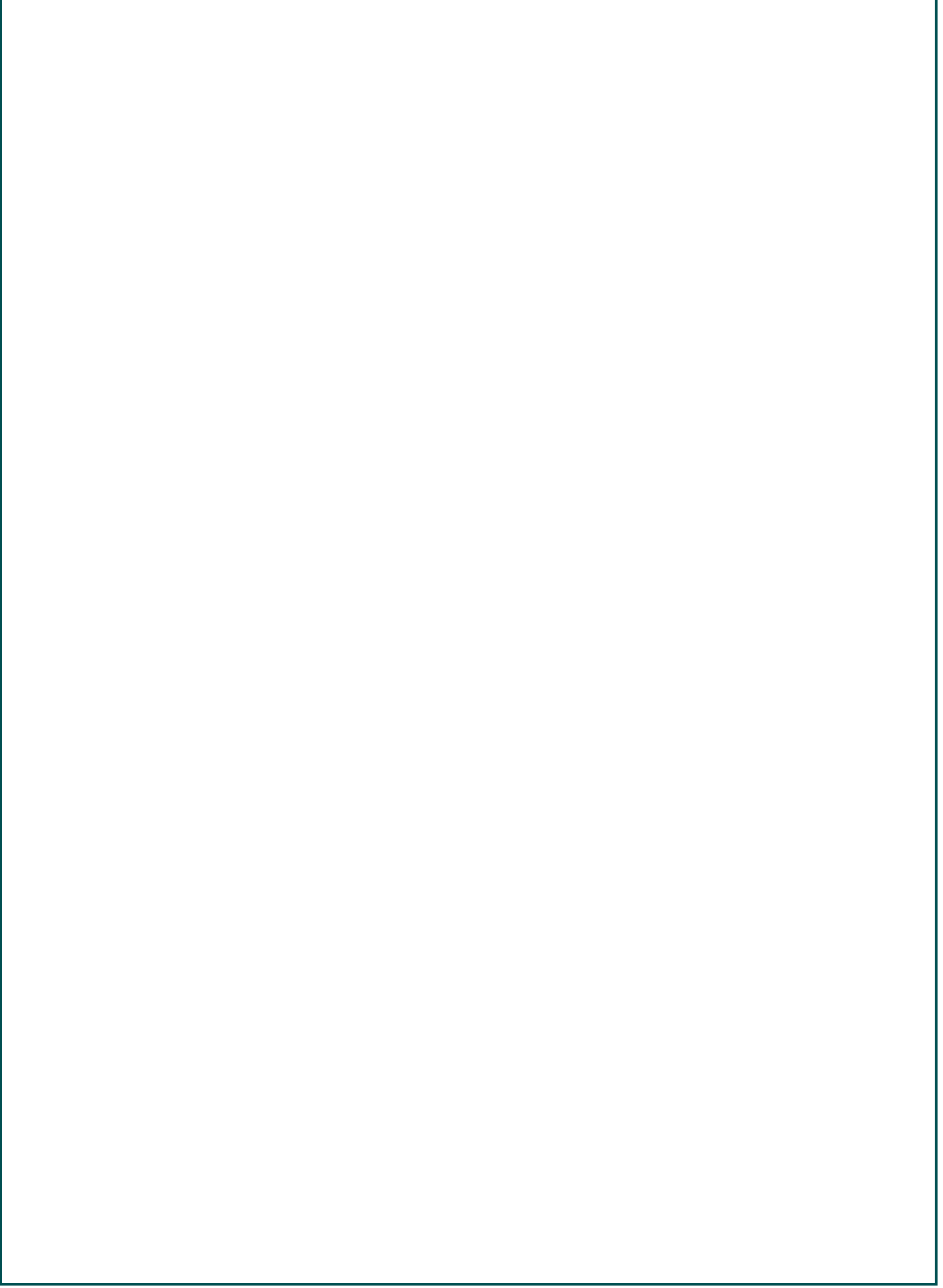
- 10 -

**Türkiye'de Seçim Sistemine İlişkin Sorunların Çözümü İçin
Politika Önerileri**

- 12 -

Sonuç

- 16 -

GİRİŞ

Seçim sistemi, kamu görevini yürütecek kişilerin seçmenlerce nasıl seçileceğini düzenleyen kurallardan oluşur. Geniş anlamda seçim sistemi, seçmen olabilme şartları, seçim çevrelerini belirlenmesini, aday yeterlilik kriterlerini, seçim kampanyası ve bunun finansmanını, oy kullanımı ve sayılmasını, sonuçların açıklanması gibi seçimle ilgili tüm süreçleri kapsar.

Dar anlamda seçim sistemi ise, seçmenlerin oylarını sandalyeye (bu başkanlık, milletvekili, belediye başkanı ya da meclis üyesi sandalyesi olabilir) çeviren mekanizmadır.¹ Bu mekanizma, siyasi partilerin ve farklı kimlik gruplarının temsili ve hükümet kurulma süreci gibi bir siyasi sistemin nasıl çalışacağını belirleyen unsurları etkiler ve bu nedenle de temsili demokrasilerin temelini oluşturur. Tam da bu özelliğinden dolayı, seçim sistemi tartışmaları dar anlamda seçim sistemini konu alır. Seçim sistemleri, siyasi parti sayı ve büyüklüklerine, seçimlerde ortaya çıkan ideolojik yelpazenin genişli-

ğine, vatandaş ve hükümetler arası ideolojik yakınlığa ve yeniden dağıtım politikalarına da etki etmektedir.² Tüm bu sebeplerle, seçim sistemi tercihi ortaya çıkacak siyasi sistem ve sonuçlar açısından en önemli siyasal kurumdur. Bu politika raporu, Türkiye'nin mevcut seçim sistemini gündemde olan seçim sistemi değişikliklerine de değinerek değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra, farklı hükümet sistemi olan demokrasilerde meclis seçimlerinde kullanılan sistemlerden örnekler vererek, mevcut seçim sisteminin sorunlarına çözüm önerileri getirmektedir.

SEÇİM SİSTEMLERİ VE SİYASİ SİSTEME ETKİLERİ

Seçim sistemleri, hem toplumdaki farklı görüş ve eğilimlerin meclise ne kadar yansıdığını hem de hüküm edecek çoğunluğun nasıl oluştuğunu belirler.³ Bu işlevler, temelde birbirleriyle çelişen yönetebilirlik ve temsil (governability and representation) ilkeleri ile yakından ilişkidir: farklı siyasal partilerin temsilini sağlayan sistemlerde hükümet kuracak çoğunluğun bir araya gelmesi ve yönetilebilirlik daha güç olur.⁴ Dolayısıyla, seçim sistemleri bu ilkelere göre birini önceler. Buna göre, seçim sistemleri üç ana başlıkta toplanabilir: çoğunlukçu seçim sistemleri, nispi temsil sistemleri ve karma sistemler.

Çoğunluk seçim sistemleri, belli bir seçim çevresinde en yüksek oyu alan parti ve/veya adayın seçildiği sistemlerdir. Genel olarak, demokrasilerde çoğunlukçu sistemler dar alanda yani tek bir milletvekilinin seçildiği seçim çevrelerinde uygulanmaktadır.⁵ Örneğin, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde parlamento seçimlerinde her seçim çevresinden birer milletvekili basit çoğunluk formülü ile seçilir. Yine çoğunluk sistemi kullanan Fransa'da ise milletvekili seçimleri mutlak çoğunluğun (yüzde 50 +1) arandığı iki turlu seçim sistemi ile, Avustralya'da ise mutlak çoğunluğun arandığı ve seçmenlerin tercih sıralaması yaptığı tercihli oy (Alternative Vote) sistemi ile yapılır. Çoğunluk sistemleri, en yüksek oyu alan partiye sandalye avantajı sağladığı için tek partili hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırırken, yine aynı sebepten küçük ve ekstrem partilerin mecliste yer bulmalarını zorlaştırır.⁶ Ayrıca, seçim çevrelerinin dar olması ve doğrudan adaylara oy verilmesi sebebiyle seçmen ve milletvekilleri arasındaki bağı güçlendirir.⁷ Öte yandan çoğunluk sisteminin büyük partilere sağladığı sandalye avantajı sebebiyle partilerin meclisteki temsili, aldıkları oy oranlarından büyük sapmalar gösterir ve sistem

adil temsilden uzaklaşır. Bu da sadece küçük partilerin değil, seçimde üçüncü gelen partilerin de temsilde dezavantajlı oldukları bir sistem yaratmaktadır. Örneğin, İngiltere'de üçüncü parti olan Liberal Demokratların 1992-2010 yılları arasında oyları yüzde 20 civarında seyretmesine rağmen meclisteki sandalye oranı yüzde 9,6 ile en yüksek orana ancak 2005 yılı seçiminde ulaşmıştır. Yine bu sistemlerde partilerin en yüksek oyu alabilecek adaylara yönelmeleri ile bağlantılı olarak adil temsilden dışlanan bir diğer unsur da kadınlık gruplarıdır.⁸

Nispi temsil sistemleri ise, bir parti ya da grubun mecliste kazandığı sandalye sayısının aldığı oyu yansıttığı sistemlerdir. Diğer bir deyişle, bu sistemler partilerin mecliste kazandıkları oy oranında temsili sağlar. Nispi temsil sistemlerinde oy ve sandalye arasındaki orantısallığı etkileyen en önemli unsurlar: Seçim çevresi büyüklüğü, oyu sandalyeye çevirmede kullanılan formül ve çevre ya da ülke çapında kullanılan seçim barajlarıdır.⁹ Çoğunlukçu sistemlerde kullanılan dar seçim çevrelerinin aksine, nispi temsil sistemlerinde genel olarak birden fazla milletvekilinin seçildiği idari sınırlar (ör-

neğin il sınırları gibi) seçim çevresi olarak kullanılır.¹⁰ Bu idari sınırların kaç sandalye alacağı ise meclisteki toplam sandalye sayısı ve idari sınırların nüfusuna göre belirlenir. Bir seçim çevresi başına düşen sandalye sayısı ne kadar düşükse, seçim sisteminde oy-sandalye oranındaki sapma o kadar yüksek olur ve küçük partilerin temsiline olumsuz yönde etki eder. Seçim barajları da belli bir oy oranının altında kalan partileri meclisin dışında tutarak benzer bir etkiye neden olur. Yine de çoğunluk sistemlerinde görülen oy-sandalye oranları arasındaki orantısızlığa nispi sistemlerde rastlamak pek mümkün değildir. Bu sebeple, nispi sistemlerde üçüncü ve daha küçük partiler genellikle mecliste aldıkları oy oranına yakın bir oranla temsil edilmektedir. Diğer yandan, bu sistemlerin en çok eleştirildiği nokta mecliste birçok partinin temsil edilmesi sebebiyle, hükümet kurmanın uzun sürmesi ve koalisyon hükümetlerine daha çok rastlanmasıdır. Nispi sistemlerde, eğer kapalı aday listeleri kullanılıyorsa, milletvekilleri ve seçmenler arasındaki bağın da yeterince güçlü olmadığı, özellikle de seçim çevreleri büyüdükçe bunun daha da zorlaştığı öne sürülmüştür.¹¹

Karma sistemler ise, bu iki ana seçim sistemini birlikte kullanan sistemlerdir. Karma seçim sistemlerinin uyguladığı ülkelerde, seçmenler dar seçim çevrelerinde parti adaylarına ve geniş seçim çevrelerinde ise parti listelerine olmak üzere iki oy kullanırlar. Wattenberg ve Shugart (2001)'a göre karma sistemler çoğunluk

ve nispi temsil sistemlerinin en iyi yanlarını bir araya getiren ve olumsuz yönlerini dengeleyen sistemlerdir.¹² Bir yandan, dar alanda parti adaylarına oy vererek seçmenler ve milletvekilleri arasındaki bağları güçlendiren bu sistemler, diğer yandan nispi temsile de yer vererek farklı siyasal görüş ve partilerin mecliste temsil edilmesine olanak sağlarlar. Bunun yanı sıra, liste sisteminin var olması, kadın ve azınlık grupların adil temsiline de yardımcı olmaktadır. Karma sistemlerin nispi karma sistem (Mixed Member Proportional System) ve çoğunluk karma sistem (Mixed Member Majoritarian System) olmak üzere iki çeşidi bulunur. Her iki karma sistem çeşidinde de dar alan ve geniş alanda olmak üzere iki farklı formül kullanılmaktadır, fakat nispi karma sistemde, partilerin kazandıkları sandalye sayısı saptanırken nispi temsil sistemi belirleyici rol oynar. Almanya ve Yeni Zelanda'da kullanılan bu yöntem, seçim sonuçlarının partilerin kazandıkları oylara orantılı olmasıyla öne çıkmaktadır.¹³ Çoğunluk karma sisteminde ise, partilere sandalye dağıtımında dar alanda çoğunluk sistemi ve geniş alanda nispi temsil sistemi birbirine paralel olarak kullanılır ve herhangi bir sistemin diğerini düzeltme etkisi yoktur. Bu sebeple, bu şekilde uygulanan karma sistemler paralel sistem olarak da adlandırılır. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, bu yöntemin kullanıldığı Litvanya'da Seimas 141 milletvekili oluşur ve bunların 71'i ülke seçim çevresinde kapalı liste nispi sistem ile, 70'i ise dar alanda iki turlu çoğunluk sistemi ile seçilir.¹⁴

TÜRKİYE'NİN MEVCUT SEÇİM SİSTEMİ VE SİYASİ SİSTEME ETKİLERİ

Türkiye'de altmış yılı aşkın bir süredir nispi temsil sistemi kullanılmaktadır.¹⁵ 1983 yılında kabul edilen ve bazı değişikliklere göre halen yürürlükte olan 2839 sayılı milletvekili seçim kanunu, seçim sistemimizin temel esaslarını belirler. Buna göre, 600 milletvekili il idari sınırlarının baz alındığı seçim çevrelerinden nispi temsil seçim sistemine göre seçilir. Seçim kanununa göre, bir seçim çevresi en fazla 18 milletvekili çıkarabilir, eğer herhangi bir ilin çıkaracağı milletvekili sayısı 19 ila 35 arasında ise, o iller iki seçim çevresine ve 36 ve daha fazla ise o iller üç seçim çevresine bölünür.

İllerin milletvekili sayısı belirlenirken, önce her ile birer milletvekili verilir ve geri kalan 519 sandalyenin dağılımını belirlemek için Türkiye nüfusunun 519'a bölünmesi ile bir kota elde edilir. Daha sonra il nüfusları bu kotaya bölünerek toplamda çıkaracakları milletvekili sayısı tespit edilir.¹⁶ Bu seçim çevrelerinden milletvekili çıkarabilmek için siyasi partilerin ülke genelindeki geçerli oyların yüzde 10'unu geçmesi gerekir. Ülke barajını geçen parti ya da ittifakların bir seçim çevresinde kazandıkları sandalye sayısı hesaplanırken d'Hondt formülü kullanılır.¹⁷ Siyasi parti aday listelerinden milletvekili seçilenlerin tespitinde ise kapalı aday listesi kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, seçilen milletvekillerinin belirlenmesinde, partilerin ilgili seçim çevresi için sundukları aday liste sıralaması ve o bölgeden kazandıkları sandalye sayısı esas alınır.

Türkiye'nin mevcut seçim sistemi ne temsilde adaleti sağlamakta ne de seçmen ve milletvekilleri arasındaki kuvvetli bağ kurulmasına imkân tanımaktadır. Temsilde adalete ilişkin ilk sorun, illere sandalye paylaşımı

rılması sırasında karşımıza çıkmaktadır. Her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı belirlenirken izlenen yöntem, nüfusları düşük olan illerin mecliste temsilini arttırarak, eşit oy ilkesini zedelemektedir. İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyükşehirlerde bir meclis sandalyesine düşen nüfus çok yüksekken, Tunceli ve Bayburt gibi illerde sandalye başına düşen nüfus çok düşüktür. Çarkoğlu'nun yaptığı hesaba göre İstanbul'da bir meclis sandalyesine düşen nüfus Tunceli'den dört kat fazladır. Bu da eğer İstanbul'daki seçmenlerin bir oy verebildiğini düşünürsek, Tunceli'deki seçmenlerin dört oy verebilmesi gibi bir anlam teşkil etmektedir.¹⁸ İllere sandalye paylaşımında izlenen yöntem, genel olarak, Marmara bölgesinin nüfusundan çok düşük oranda temsil edilmesine sebep olmaktadır.¹⁹

Mevcut seçim sisteminin adil temsili sağlamada yetersiz kaldığı diğer bir alan ise partilerin adil temsili etkileyen yüzde 10'luk ülke seçim barajıdır. Ülke barajı, herhangi bir partinin mecliste temsili için tüm ülke genelinde alması gereken oy oranını belirler ve birçok

demokraside meclis çalışmalarını aksatmayacak ve hükümet kurulmasını zorlaştırmayacak sayıda partinin temsilini sağlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Fakat ülkemizde kullanılan yüzde 10'luk seçim barajı, hiçbir demokraside rastlanmayacak kadar yüksektir. 1983 seçimlerinden beri uygulanan seçim barajının adil temsile olumsuz etkileri, oy-sandalye oranındaki sapmalardan gözlemlenebilmektedir. Gallagher endeksine göre hesaplandığında, ülke barajının kullanılmadığı seçimlerde bu sapma en yüksek 1969 yılında yaklaşık dokuz olmuşken, 10 barajının uygulandığı yıllarda en yüksek olarak 1987 seçiminde 22'ye 2002 seçimlerinde 27'ye çıkmıştır.²⁰ Ülke seçim barajının kullanıldığı seçimlerde, mecliste temsil edilemeyen seçmen oranlarının da yüksek olduğu gözlemlenmiştir²¹, belli seçim çevrelerinde birinci gelen partilerin ülke barajını aşmadığı için mecliste temsil edilememesi gibi durumlarla karşılaşmıştır. Buna karşılık, küçük partiler baraj sebebiyle başka parti listelerinden ya da bağımız adaylarla seçime girme stratejisi geliştirmişlerdir.²² Sonuç itibarıyla, meclisteki partisi sayısını kısıtlama hedefi ile 1983'ten beri uygulanan seçim barajı kendi başına parti sayısını düşürme etkisinde bulunamazken, büyük sayıda seçmen oylarının temsil edilemediği seçim sonuçları doğurarak adil temsil ilkesini zedelemiştir.²³

Mevcut seçim sisteminde temsil ile ilgili bir diğer sorun ise kadın temsiline oldukça düşük seyretmesidir. Türkiye'de kullanılan seçim sistemi, kapalı liste nispi temsil sistemi, her ne kadar karşılaştırmalı çalışmalarda kadın temsiline en yüksek olduğu seçim sistemi olarak karşımıza çıksa da Türkiye'deki kadın milletvekili oranı Batı demokrasilerini yakalamak bir yana, dünya ortalamasının dahi çok altında seyretmektedir.²⁴ TBMM'de kadın temsili 1999 yılına kadar yüzde dördün altındayken, bu yıldan sonra kademeli bir yükselme gözlemlenmiş ve ancak 2007 seçimlerine gelindiğinde meclisteki kadın oranı yüzde dokuza yükselmiştir. En yüksek kadın temsil oranı 7 Haziran 2015 seçimlerinde yüzde 18 olarak gerçekleşirken, 24 Haziran 2018 seçimlerinde ise bu oran yüzde 17'ye gerilemiştir.²⁵ Aynı yılda, dünyada kadınların parlamentoda temsil oranı yüzde 26, Batı Avrupa ülkelerinde yüzde 36, Kuzey Avrupa ülkelerinde yüzde 45, Avrupa genelinde ise yüzde 25'tir.²⁶ Türkiye'deki kadın temsili ise, Orta Doğu ve Kuzey Afrika meclislerindeki kadın temsil oranlarına yakın (yüzde 18) seyretmektedir.

Her ne kadar bazı siyasi partiler gönüllü kota uygulamaları ile kadınların meclisteki temsilini artırmaya çalışsa da özellikle 1990'larda uygulanmaya başlayan kotalardan temsili artıracak şekilde verim alınamamıştır. Örneğin 1991 seçimleri öncesi Sosyal Demokrat Halkçı Parti il ve ilçe parti örgütlerinde yüzde 25, Doğru Yol Partisi de yüzde 10 kadın kotası uygulamasını başlatmış, fakat bu kotalar kadın temsiline artırmada başarılı olamamıştır. Kota uygulamalarının başarısızlığını değiştiren 2007 seçimlerinde yüzde 40 kadın kotası uygulayan Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin, mecliste grup kurabilecek sayıda milletvekili çıkarması olmuştur.²⁷ Günümüzde ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yüzde 33 kadın aday kotası, İYİ Parti ise yüzde 25 kota, Halkların Demokratik Partisi (HDP) yüzde 50 kota kullanmaktadır.²⁸ Fakat, gönüllü kota uygulamaları, özellikle aday sıralaması hakkında bir önerme içermediğinden kadınların meclisteki temsilini arttırmada bugüne kadar çok başarılı olamamıştır.

Mevcut sistemin en önemli sorunlarından biri de milletvekilleri ve seçmenler arasındaki bağın kuvvetli olmamasıdır. Bu bağa etki eden faktörlerden biri seçilen adayları belirlemek için kapalı liste usulü kullanılması, diğeri ise büyük seçim çevreleridir. Mevcut sistemimizde milletvekilleri, partilerin aday listesindeki sıraya göre seçilmekte ve seçmenlerin bu sıralamayı değiştirme hakkı bulunmamaktadır. Kapalı liste sisteminin açık listelere göre avantajı, kadınlara ve azınlık gruplara aday listelerinde yer verilmesinin daha kolay olmasıdır. Aynı zamanda kapalı listeli seçimlerde aynı partinin adayları birbirleri ile rekabet etmediğinden, parti içi kırılmalar daha az gözlemlenir.²⁹ Diğer yandan kapalı liste sistemlerinde, adayların ve milletvekillerinin (tekrar) listeye alınma kararları parti liderlerinde ve merkez yönetiminde olduğu için, milletvekilleri de meclis aktivitelerinde parti yönetimini memnun etme saikiyle hareket eder. Diğer bir deyişle, milletvekillerinin mecliste kullandıkları oy ve belirledikleri gündem, parti merkezinin beklentisi doğrultusunda gerçekleşir. Adayların seçiminde, parti yönetimi yerine seçmenin daha güçlü olduğu açık liste sistemlerine ise, adayların mecliste partilerinden bağımsız oy kullanma, yerel konularda yasa teklifi sunma ve yerel sorunları meclis gündemine getirme olasılıkları artar.³⁰ Türkiye'de parti içi aday belirlemede ön seçimler de yapılmadığı için kapalı liste sistemi lider sultasının hâkim olduğu parti ve meclisler ortaya çıkarmıştır.

GÜNCEL SEÇİM SİSTEMİ DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMALARI

Türkiye’de genel seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte, daha önce de tartışılan bir takım seçim sistemi değişiklikleri tekrar gündeme geldi. Anayasa’nın 67’nci maddesine göre, seçim sisteminde yapılacak değişiklikler en az bir yıl sonrasında uygulanabileceğinden, şu anda yapılması planlanan değişikliklerin Haziran 2023’teki genel seçimlerde uygulanabilmesi için en geç Haziran 2022’de yasalaşması gerekmektedir.

Henüz meclis gündemine yansımamış olsa da siyasi iktidarın geçtiğimiz yıldan bu yana gündeme taşıdığı iki değişiklik tartışılmaktadır: Ulusal seçim barajının düşürülmesi ve daraltılmış bölge sistemine geçilmesi.

Cumhur İttifakı, seçim barajının düşürülmesi konusunda yüzde 7’lik barajda mutabakata vardıklarını açıklarken, daraltılmış bölge sistemi konusunda taraflardan henüz bir açıklama yapılmamıştır.³¹ Öte yandan AKP, 2013 yılından itibaren dönem dönem dar bölge/ daraltılmış bölge sistemi tartışmalarını gündeme getirdiği için, şu aşamada bu öneriden uzaklaşmış gibi gözükse de bu raporda, böyle bir değişikliğin olası etkilerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Türkiye’nin ulusal

seçim barajı çok yüksek olup, partilerin adil temsiline gölge düşürmektedir. Seçim barajının yüzde 7’ye düşürülmesi olumlu bir gelişme olmak ile birlikte partilere uygulanacak olan yüzde 7’lik barajın, pekişmiş demok-

rasilerde kullanılan seçim barajlarından halen oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Seçim barajının yüzde 7’ye düşürülmesi, kısa dönemde bu orana yakın oyları olan partilerin mecliste temsilini kolaylaştırarak temsilde daha adil bir seçenek sunarken, küçük partilerin seçim ittifaklarına girme kararına da etki ederek muhalefetin koordinasyon çabalarını olumsuz yönde etkileyebilir.³² Öte yandan bu yeni seçim barajının, seçim ittifaklarına giren partiler açısından mevcut uygulamada olduğu gibi ittifakın toplam oy oranı için mi, yoksa ittifaka giren her bir parti için

Seçim barajının yüzde 7’ye düşürülmesi olumlu bir gelişme olmak ile birlikte partilere uygulanacak olan yüzde 7’lik barajın, pekişmiş demokrasilerde kullanılan seçim barajlarından halen oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

mi geçerli olacağı konusunda kamuoyuna bir açıklama yapılmamıştır.

Daraltılmış bölge sistemi tartışmalarında ise şimdiye kadar gündeme gelen değişiklik, seçim çevrelerinden 5 ila 7 milletvekili çıkması yönündedir. Bu durumda, mevcut sistemde 7'den fazla milletvekili çıkaran illerin birkaç seçim çevresine bölünmesi söz konusu olacaktır. Seçim sistemleri açıklanırken de vurgulandığı üzere, seçim çevrelerinin geniş olması, küçük partilerin temsiline katkı yapan bir unsurdur. Seçim çevrelerinin daraltılması durumunda, bundan büyük partiler avantaj sağlarken, küçük partilerin ve özellikle de ilgili seçim çevresinde ilk üç parti arasına giremeyen partilerin temsili yüksek ölçüde kısıtlanmış olacaktır. Benzer bir sistem Türkiye'de 1980 askeri darbesi sonrasında asker yönetimin hazırladığı seçim yasasında getirilmiş ve 1995 seçimlerine kadar kullanılmıştır. Bu sistemin kullanıldığı seçimlerde oy-sandalye oranlarındaki sapma oldukça yüksektir.³³ Çünkü daraltılmış seçim çevreleri, ilgili seçim çevresinde efektif barajı yükseltir ve küçük partilerin o bölgelerdeki oyunun boşa gitmesine sebep olur.³⁴ Örnek ile açıklamak gerekirse, Kocaeli'de mevcut seçim çevresi kuralına göre bir partinin temsil edilmesi için bu seçim çevresinde alması gereken oy oranı yüzde 5,4 iken, eğer minimum seçim çevresi büyüklüğü 7'ye düşürülürse Kocaeli iki seçim çevresine bölünecek ve bunların efektif barajları sırasıyla yüzde 10,7 ve 9,4 olacaktır. Minimum büyüklük 5'e düşürüldüğünde ise Kocaeli üç seçim çevresine bölünecek ve bunlardan

birinin barajı yüzde 12,5 olurken diğer ikisinin barajı yüzde 15 olacaktır.³⁵ Özetlemek gerekirse, daraltılmış seçim çevrelerine dayanan bir sistemin getirilmesi, ülke barajının yanında seçim çevrelerinde efektif bir baraj oluşturarak küçük partileri olumsuz etkileyecek ve dolayısıyla mevcut sistemin temsilde adalet ile ilgili sorunlarını çözmek yerine, daha da artıracaktır.

Daraltılmış seçim çevrelerine dayanan bir sistemin getirilmesi, ülke barajının yanında seçim çevrelerinde efektif bir baraj oluşturarak küçük partileri olumsuz etkileyecek ve dolayısıyla mevcut sistemin temsilde adalet ile ilgili sorunlarını çözmek yerine, daha da artıracaktır.

TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİNE İLİŞKİN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

1. Siyasi parti ve seçim ittifaklarına uygulanacak seçim barajları: Siyasi iktidarın gündeme getirdiği seçim sistemi değişikliği önerileri, mevcut seçim sistemindeki sorunların sadece bir tanesine çözüm getirmeye yöneliktir. Fakat seçim barajının yüzde 7'ye çekilmesi önerisi, mecliste farklı grup ve fikirlerin temsili açısından yetersizdir. Ancak, siyasi parti ve ittifaklara farklı ülke barajı uygulaması yapıldığı takdirde, ittifaklara uygulanacak yüzde 7'lik bir ülke barajı makul görülebilir. Birçok Doğu Avrupa ülkesinde uygulandığı gibi ülke barajının siyasi parti ve ittifaklar için ayrıştırılması Türkiye için de mevcut sistem kullanılmaya devam edildiği takdirde uygun olacaktır. Bu durumda siyasi partiler için yüzde 5'lik bir baraj, hem farklı gruplarının mecliste temsilini sağlamak hem de meclis içindeki parti sayısını sınırlı tutmak için yeterli olacaktır.³⁶ Üç ve daha fazla partiden oluşan seçim ittifakları için de yüzde 7 gibi bir baraj uy-

gulaması yine meclisteki parti sayısını sınırlı tutmak için yeterli olacaktır.

2. Mevcut seçim çevreleri arasındaki temsil adaletsizliği: Gündemdeki değişiklikler, seçim sisteminin diğer problemleri açısından herhangi bir çözüm önermemektedir. Seçmenlerin temsili ile ilgili diğer sorunlar da en az parti temsili kadar önemli sorunlardır ve bunlardan bazılarının giderilmesi küçük değişikliklerle sağlanabilir. Örneğin, iller arası temsil adaletsizliğinin giderilmesi için gerekli düzenleme, askeri yönetim tarafından getirilen her il nüfustan bağımsız birer sandalye dağıtılması kuralının kaldırılması ile giderilebilir. Bunun yerine, mevcut sandalye dağıtım kuralı ile nüfusa göre sandalye dağıtılmasının ardından, eğer nüfusu düşük olması sebebiyle sandalye alamayacak olan il varsa, onlara birer vekillik verilmesi ile iller arası temsil adaletsizliği ortadan kaldırılabilir.

*Siyasi partiler için
yüzde 5'lik bir baraj,
hem farklı gruplarının
mecliste temsilini
sağlamak hem de meclis
içindeki parti sayısını
sınırlı tutmak için
yeterli olacaktır.*

3. Kadınların adil temsili: Kadınların meclisteki temsilinin iyileştirmek için ise, Türkiye’de efektif bir kota sistemine ihtiyaç vardır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, meclis seçimlerinde halihazırda kullanılan yöntem kadınların temsilini arttırmak için önerilen seçim sistemidir. Nispi temsil sistemleri, özellikle büyük seçim çevrelerinde uygulandığında, partilere aynı çevre için birçok aday listeleme şansı verdiği için kadın-erkek sayıları açısından da daha dengeli bir aday listesi sunabilme imkânı sağlamaktadır. Buna rağmen, TBMM’de kadın temsili dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Bu sebeple, kadın temsili artırılmaya yönelik efektif bir cinsiyet kota rejimi uygulanması gerekmektedir.

Cinsiyet kotaları partilerin aday listelerinde ya da mecliste bulunması gereken minimum kadın sayısı ya da oranını belirlemektedir.³⁷ Yukarıda da bahsedildiği üzere, bazı partiler tarafından uygulanan gönüllü kadın kotaları, kadın temsili bir nebze artırmayı başarmış olsa da mevcut uygulama ile devam edildiği sürece TBMM’de kadın-erkek temsili eşitlenmesi yakın zamanda pek mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple, kadınların meclisteki temsilinin iyileştirmek için en uygun yöntem, yasalaşmış aday kota sistemidir. Yasalaşmış aday kotasının işlevini sağlamak için üç ana öğeden bahsedilebilir: Minimum kadın aday oranı hedefi, aday sıralama kuralları ve aday listeleri ile ilgili kota kurallarına uyulmadığı takdirde uygulanacak yaptırımlar. Kota sisteminin hedeflenen temsili yaratması için bu üç unsurun birbirleri ve mevcut seçim sistemi ile uyum-

lu olması gerekmektedir. Yasalaşmış aday kotalarında en sık kullanılan minimum aday oranı yüzde 30 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Fransa, Bolivya, Güney Kore, Kosta Rika ve Ekvator gibi ülkeler cinsiyet eşitliğini sağlamak için, minimum kadın oranını yüzde 50 olarak belirlemiştir.³⁸ Türkiye için de uygulanacak minimum aday oranının en az yüzde 33 olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Parti aday listelerinde yüzde 33 kadın bulunması, kadın adayların meclise girebileceğini garantileyeceğinden, kadın adayların aday listelerinin seçilebilecek yerlerinde bulunması gerekir. Bunun için, aday sıralama kurallarının kota yasasında yer alması elzemdir. Kapalı aday listeli nispi temsil seçim sisteminde, dikey olarak aday listesi belirlemek mümkündür, örneğin aday listesinde birbirini takip eden adayların aynı cinsiyetten olmadığı fermuar/zebra sistemi birçok ülkede kullanılmaya başlanmıştır.³⁹ Türkiye’de yüzde 33 minimum kadın aday oranının sağlanması için uygun olacak aday sıralama kuralı, parti listelerindeki her üç kişilik kesitte en az bir kadın adayın bulunması şeklinde uygulanabilir.⁴⁰ Kota rejimlerinin başarılı olması için en önemli koşul ise, partilerin kotaları uygulamasını sağlayacak yaptırımların bulunması ve uygulanmasıdır. Örneğin Polonya’da yapılan bir araştırmada, seçim sistemi açık liste nispi temsil sistemi olmasına rağmen, yüksek yaptırımlarla desteklenen yüzde 33’lük kadın kotası yasasının, partilerin kadınları listelerde seçilebilecek sıralara yerleştirme eğilimini arttırdığı sonucu saptanmıştır.⁴¹ Yaptırım olarak en çok kullanılan yöntemler parti listelerinin reddi ve finansal

Bazı partiler tarafından uygulanan gönüllü kadın kotaları, kadın temsili bir nebze artırmayı başarmış olsa da mevcut uygulama ile devam edildiği sürece TBMM’de kadın-erkek temsili eşitlenmesi yakın zamanda pek mümkün gözükmemektedir.

yaptırımlardır. Parti listelerinin reddinde iki yöntem dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, Belçika, Yunanistan, Peru ve Ekvator gibi ülkeler kota gerekliliklerine uymayan aday listelerinin doğrudan reddedilmesidir. Diğeri ise, Bolivya, Polonya ve Bosna Hersek'te uygulana ve parti listesini reddetmeden önce kota gerekliliklerine uymaları için belirli bir süre verilmesi yöntemidir.

Finansal yaptırımlar ise, kota gerekliliklerine uymayan partilere para cezası verilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Örneğin, Fransa'da kota gerekliliklerini sağlamayan partilerin hazine yardımlarından belli bir oran kesilerek finansal bir yaptırım uygulanmaktadır.⁴² Fakat bu gibi finansal yaptırımlar, daha çok küçük partileri etkileyeceği için kota rejiminin uygulanmasını sağlamada çok etkili olmamaktadır. Bu sebeple, Türkiye için uygulanacak yaptırım da listelerin reddedilmesi gibi kesin ve partiler arası eşitlik gözetilen bir yaptırım olmalıdır. Örneğin kota yasası gerekliliklerini yerine getirmeyen parti adaylarının, üç gün gibi bir süre içinde düzeltilmesi ve eğer bu süre zarfında düzeltilmezse ilgili listenin seçime girememesi gibi bir yaptırım Türkiye için en uygun yaptırım olacaktır.

Böyle kapsamlı bir kota rejiminin her parti tarafından kabul edilerek her seçim çevresinde uygulanması elbette ki kolay olmayacaktır. Bunu sağlamak için kota uygulamasını belli bir zamana yayma stratejisi izlenebilir. Örneğin kota yasasının kabulünün ardından yapılacak ilk seçim bir adaptasyon süreci olarak kullanılıp bu seçimde seçim çevrelerinin en az üçte ikisinde parti aday listelerinin cinsiyet kota yasasına göre liste sunma seçeneği verilebilir. Böylece, partilerin kendilerini bir sonraki seçimde tüm seçim çevrelerinde kota yasasını uygulayabilecek şekilde parti tüzüklerini ve uygulamalarını değiştirmesine imkân tanınmış olacaktır.

- 4. Seçmen ve milletvekili arasındaki bağın güçlendirilmesi:** Seçmen ve milletvekili arası bağı güçlendirmek için ise görece daha kapsamlı bir değişiklik gerekmektedir. Bu bağı güçlendirmek için yapılabilecek değişiklikler arasında, seçmenlere doğrudan adaylara oy verme özgürlüğü veren seçim sistemlerinin kullanılması ve seçim çevrelerinin daraltılması

yer almaktadır. Fakat bu iki yöntemin de getireceği başka sorunlar bulunmaktadır. Örneğin seçim çevrelerinin daraltılması, farklı grup ve partilerin adil temsillerini zorlaştırırken, seçmenlerin adaylara oy verdikleri sistemler ise kadın ve azınlık gruplarının daha az temsil edilmesine yol açabilir. Bu sebeple, bu rapor bu sorunları çözerken daha az çatışma çıkarabilecek nispi karma sistemleri (MMP) önermektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, nispi temsil karma sistemler seçmenlere hem dar alanda adaylara hem de geniş alanda parti listelerine oy verme şansı tanımaktadır. Ancak oyların partilere dağıtılmasında belirleyici unsur nispi temsil olacağı için, bu sistem temsilde adaleti sağlayacaktır.

Nispi karma sistemlerin hem temsilde adaleti hem de milletvekili ile seçmen arasındaki bağı güçlendirmeye yönelik özelliklerini Yeni Zelanda örneği ile açıklamak yerinde olacaktır. Yeni Zelanda parlamentosu, 72'si dar bölgede çoğunluk formülü ile 48'i ülke seçim çevresinde nispi temsil sistemi ile seçilen 120 milletvekilinden oluşmaktadır. Her seçmenin de yerel seçim çevresinde ve ülke listesinde olmak üzere iki oy hakkı bulunmaktadır. Seçmenlerin verdiği oylar, partiler için sandalyeye çevrilirken ülke listeleri için kullanılan oy oranları belirleyicidir. İlk etapta, ülke seçim barajını geçen partilerin aldıkları toplam milletvekili sayısı liste oy oranına göre belirlenir, bunun için Sainte-Lague formülü kullanılır. Meclis sandalyeleri parti adaylarına dağıtılırken ise önce yerel seçim çevresindeki adaylara, ardından parti listelerindeki adaylara dağıtılır.⁴³ Eğer bir partinin nispi temsil ile kazandığı sandalye sayısı, yerel çevrelerde kazandığı sandalyeden daha az ise, yerel çevrede kazandıkları sandalyeler bu partiye verilir.⁴⁴ Almanya'da buna benzer bir sistem kullanılmakta olup nispi sistemin kullanıldığı liste oyları ülke seçim çevresi yerine eyalet seçim çevresine göre yapılmaktadır. Bu sistem Türkiye'de uygulandığı takdirde il idari sınırlarından daha büyük bir mülki sınır bulunmadığından, nispi sistemin kullanıldığı liste oyları ülke seçim çevresine göre yapılabilir.

Almanya ve Yeni Zelanda'da uygulanan bu yöntemin Türkiye'de uygulanmasında en önemli unsur dar bölge seçimi için seçim çevrelerinin nasıl çizileceği sorunudur. Daha önce bir milletvekilinin

seçildiği il bazlı bir mülki sınıra bağlı olmayan bir seçim çevresi belirleme pratiği olmadığından ve seçim çevrelerinin çiziminin seçim sonuçları üzerinde doğrudan etkisi olması sebebiyle, bu işlemi yapacak komisyonun nasıl belirleneceği çok önemlidir. Bu komisyonlar bazı ülkelerde partizan temsil ile bazılarında ise bağımsız teknokratlar tarafından yapılabilmektedir.⁴⁵ Türkiye için en uygun yöntem ise, bu komisyonun herhangi güçlü bir hükümet tarafından etki altına alınmasını önleyebilmek için, seçime giren tüm partilerin eşit oranda temsil bulunduğu ve konu ile ilgili uzmanların danışman olarak katıldıkları bir komisyon ile yapılması olabilir. Böylece seçim çevreleri, güçlü bir partinin boyunduruğunda değil bir oydaşma sonucu ortaya çıkacaktır.

Seçmen ve milletvekili arasındaki bağı güçlendirecek diğer bir seçim sistemi değişikliği ise, mevcut nispi temsil sistemin kullanıldığı fakat seçmenlere partilerin sunduğu aday listesi üzerinde değişiklik yapma seçeneğinin verildiği seçim sistemlerini kullanmak olabilir. Bu tarz, tercihli nispi temsil sistemleri Avusturya, Belçika, Danimarka, Hollanda ve Finlandiya gibi ülkelerde kullanılmaktadır. Bu ülkelerde tercihli oyun parti aday sıralamasını değiştirmesi için alması gereken oy ile uygulanan kurallar ise farklılaşmaktadır. Örneğin, Finlandiya'da tamamen açık liste uygulanmaktadır.⁴⁶ Buna göre, seçmenler parti listesine değil sadece bir adaya oy verebilmektedir. Partilerin kazandıkları sandalye sayısı da bu oylar üzerinden d'Hondt formülüne göre belirlenmektedir. Listelerdeki adaylara sandalye dağıtılırken ise, her adayın aldığı oy sayısı belirleyici olmaktadır.⁴⁷ Yapılan çalışmalarda, seçmenlerin oy verme davranışında adayların mı partilerin mi daha önemli olduğu sorusuna verilen yanıtlarda 1983 yılına kadar partiler (yüzde 52 ile) önde gelirken, 1991 yılından bu yana adayların seçmen için (yüzde 51) daha önemli olduğu görülmektedir.⁴⁸

Fakat seçmenlere aday listelerinde belirleyici olma seçeneği sunan sistemler tamamen açık olmak zorunda değildir. Örneğin Avusturya ve Hollanda'da daha kısıtlı bir sistem kullanılmakta ve seçmenlerin tercihleri ancak belli bir oy kotasını geçen adayların sıralamasını değiştirebilmektedir. Hollanda'da, seçmenler parti listesinden sadece bir adaya oy verebilmekte ve

sandalyelerin adaylara dağıtımında da Hare kotasının (parti oyu/milletvekili sayısı) dörtte biri kadar oy alan adaylar dikkate alınmaktadır. Bu adaylar oy oranına göre sıralanmakta; eğer tercihli adayların sayısı, partinin kazandığı milletvekili sayısını aşmıyorsa her bir aday seçilmiş sayılmaktadır. Adayların sayısı partinin kazandığı sandalyeden fazla ise, adaylar oy oranı sıralamasına göre milletvekili seçilmektedir. Eğer partinin kazandığı milletvekili sayısı tercihli aday sayısından fazla ise geri kalan sandalyeler parti aday sıralamasına göre dağıtılmaktadır.⁴⁹ Seçmen tercihlerinin sandalye dağıtımına etkisi tercihli oy sistemlerinde açık liste sistemlerine kıyasla daha azdır. Örneğin, Hollanda'nın 2010 seçimlerinde sandalye kazanmak için gerekli oy alan 32 adayın 30'u zaten parti listelerinden de seçilebilecek adaylardı.⁵⁰

Seçmenleri daha etkili kılmak için, adayların alması gereken tercih oy oranlarının düşürülmesi gibi yöntemler izlenebilmektedir. Avusturya 1992 yılında seçim çevrelerini küçültüp tercihli oy sistemini kullanmaya başlamıştır, fakat tercihli oy sisteminin adaylara sandalye dağıtımındaki etkisi beklenen düzeyde olmamıştır.⁵¹ Bunun üzerine seçim sistemlerinde 2013 yılında yapılan bir değişiklikle adayların seçim çevrelerinde almaları gereken tercih oyunun oranı düşürülerek parti oyunun yüzde 14'üne çekilmiştir. Avusturya'da yapılan bir araştırmada, tercihli oy reformu ile birlikte seçim çevrelerinde yürütülen kampanyada adayların daha çok önem kazandığını ortaya çıkmıştır.⁵² Türkiye'de seçmenlere aday liste sıralamalarını değiştirme hakkı verildiği takdirde, en azında uzun dönemde, milletvekilleri ile seçmenler arasındaki bağların kuvvetlenmesi mümkündür.⁵³

Seçmenler ve milletvekilleri arasındaki bağın kuvvet kazanması için seçim sisteminde yapılacak değişikliklerin yanı sıra siyasi partilerin aday belirleme yöntemlerinde yapılacak değişiklikler de etkili olabilir. Partilerin aday listelerini belirlemede (kısmen de olsa) ön seçim yöntemini kullanması, parti lider ve merkezlerindeki gücü azaltabilecek bir yöntemdir. Seçim sisteminde bir değişiklik yapmadan, diğer bir deyişle kapalı liste nispi temsil sistemini kullanarak, milletvekilleri ve seçmen arasındaki bağı kurabilmek için ön seçim ile aday listelerin belirlenmesi de bir seçenek olarak düşünülebilir.

SONUÇ

Seçim sistemleri farklı demokratik değer ve ilkeleri öncelemektedir. Çoğunluk sistemleri için öncelik, yönetebilirlik, tek parti hükümetlerinin kurulması ve seçmenler ile milletvekilleri arasındaki bağın kuvvetli olmasıdır. Bunun sonuçları ise, üçüncü ve diğer küçük partilerin mecliste oyları oranında temsil edilmemesi, kadınların ve azınlıkların temsilinin düşük olmasıdır.

Öte yandan nispi temsil sistemleri ise temsilde adaleti öncelikle, toplumdaki farklı siyasi akımlar, partiler ve gruplara (kadınlar, azınlıklar gibi) mecliste temsil şansı sunmaktadır. Fakat, nispi temsi sistemlerinde koalasyon hükümetlerinin daha sık görülmesi ve özellikle kapalı aday listeleri kullanıldığında seçmen ve milletvekili arasındaki bağın zayıf olması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de temsilde adaleti sağlama özelliği ile bilinen nispi temsil sistemi, kapalı aday listeleri ile kullanılmaktadır. Fakat, Türkiye’de seçim sistemine bağlı ortaya çıkan sorunlar sadece kapalı liste nispi sistemin bir sonucu olan, fakat Türkiye özelinde parti merkezlerinin çok güçlü olması ile de bağlantılı olarak, seçmen-milletvekili arasındaki bağın güçsüz olması ile sınırlı kalmamaktadır. Ne yazık ki, bu sistemin en büyük getirisi olan temsilde adalet ile ilgili sorunlar da yaşanmaktadır.

Temsilde adalet ilkesinin zedelendiği üç alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki, illere sandalye dağıtımında kullanılan yöntemden kaynaklanmaktadır. Seçim yasasına göre, sandalyeler illerin nüfusuna göre dağıtılmadan önce her ile nüfusuna bakılmaksızın birer milletvekili verilmekte ve bu da mecliste illerin temsilinde bir adaletsizlik ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki, İstanbul’da milletvekili başına düşen oy sayısı Tunceli’nin dört katıdır. Böylelikle, mevcut sistem Tunceli’deki seçmenin oyunu

daha değerli kılmakta ve eşit oy ilkesini zedelemektedir. Temsilde adalet ile ilgili diğer bir problem ise partilere sandalye dağıtılırken kullanılan yüzde 10 ülke seçim barajıdır. Böylesine yüksek bir seçim barajı, birçok partinin mecliste temsil edilememesine sebep olmakta, bu da barajı aşamayan partilere verilen oyların boşa gitmesine ve bazı seçim çevrelerinde birinci gelen partilerin meclise hiç vekil gönderememesine neden olabilmektedir. Temsilde diğer bir sorun da kadınların mecliste yer bulamamasıdır, Türkiye’de kadınların mecliste temsili hem Avrupa hem de dünya ortalamasının altındadır.

Siyasi iktidarın geçtiğimiz yıldan bu yana gündeme taşıdığı seçim değişiklikleri ise bu sorunlara bütünsel yaklaşan kapsamlı bir reform olmanın çok uzağında. Ulusal seçim barajının düşürülmesi, partilerin adil temsilini sağlamak üzere atılacak bir adım gibi gözükse de yüzde 7 olarak konuşulan seçim barajının, mevcut uygulamada olduğu gibi ittifakın toplam oy oranı için mi, yoksa ittifaka giren her bir parti için mi geçerli olacağı konusunda henüz bir açıklık bulunmamaktadır. İktidarın ara ara gündeme getirdiği daraltılmış bölge sistemi ise, seçim çevrelerinde oluşacak efektif baraj sebebiyle sistemi temsilde adalet ilkesinden uzaklaştıran bir öneridir. Her ne kadar daha dar seçim çevrelerinde, milletvekili ve seçmenler arasında bağların güçlenmesi mümkünse de bunu sağlarken temsilde adaleti tehlikeye atmayacak sistemler de mevcuttur.

Bu raporda, mevcut sistem ile ilgili sorunlara bütüncül yaklaşan kapsamlı bir seçim sistemi reformu olarak nispi karma sistem önerilmiştir. Nispi karma sistemlerde, seçmenler hem dar bölgede adaylar hem de geniş bölgede parti listelerine oy verebilme imkanına sahiptir. Dar bölgedeki adaylara sandalye dağıtılırken çoğunluk formülü uygulansa da nispi karma sistemlerde partilerin kazandıkları sandalye sayılarının belirleyicisi nispi temsil sistemidir. Bu sebeple, nispi karma sistemler sadece milletvekili ve seçmen arasındaki bağın kuvvetli olmasıyla değil, aynı zamanda temsilde adaleti sağlaması ile de dikkat çeken bir yöntemdir. Türkiye için, parti listelerine oy verilen geniş bölge olarak ülke seçim çevresi uygulamak uygun olacaktır. Böylece mevcut sistemde illere sandalye dağıtımında ortaya çıkan adaletsizlik problemi de çözülmüş olacaktır.

Bu rapor ayrıca kadınların mecliste temsili artıracak bir yöntem olarak da cinsiyet kotası rejimi getirilmesini önermektedir. Kapsamlı cinsiyet aday kotası rejiminin üç önemli unsuru bulunmaktadır: hedeflenen temsil oranı, aday sıralama kuralları ve yaptırımlar. Türkiye’de aday listelerinde en az yüzde 33’lük kadın oranının hedeflendiği bir cinsiyet kotası getirilmelidir ve bu oranın temsilini sağlayabilmek için listelerdeki her üç kişilik kesitte en az bir kadın adayın bulunması şeklinde bir aday sıralama kuralı getirilmesi elzemdir. Diğer yandan, bu kurala uymayan partiler için de en uygun yaptırım aday listeleri belli bir süre içerisinde kota kurallarına uygun halle getirilmediği takdirde partinin o seçim çevresindeki seçim listesinin reddi olacaktır. Listelerin reddi ağır bir yaptırım olsa dahi, partilere düzeltme şansı verilerek kota sisteminin efektif uygulanmasına imkân tanıyacaktır. Bu kota rejimi, mecliste kadın temsili arttırmak için bu raporda önerilen nispi karma sistemde uygulanabilecek bir yöntemdir.

Bu raporda, mevcut sistemin sorunlarını gidermek için, nispi karma sistem dışında farklı seçim sistemi önerileri de getirilmiştir. Mevcut nispi sistemin kullanılmaya devam edilmesi durumunda, ilk olarak eşit oy ilkesini sağlayacak ve iller arası adaletsizliğin giderek değişikliğin

yapılması gerekmektedir. Bunun için, meclisteki sandalyeler illere nüfusu oranında dağıtılmalı ve herhangi bir ilin bu şekilde sandalye alamadığı durumlarda bu illere sandalye verilmesini sağlayan bir değişiklik yeterli olacaktır. Ulusal seçim barajının düşürülmesi de farklı partilerin mecliste temsilini sağlayacak bir yöntemdir ve birçok demokraside görülen yüzde 5 gibi bir baraj, bir yandan meclisteki parti sayısını sınırlı tutup meclisin işleyişini kolaylaştırırken, diğer yandan temsilde adaleti de iyileştirecektir.

Seçmen-milletvekili arasındaki bağı güçlendirmek için ise nispi sistemlerde açık ya da tercihli listeler kullanılabilir. Bu sayede seçmene, siyasi partilerin liste sıralamasını değiştirme imkânı tanınmaktadır. Bu yöntemin bir dezavantajı, cinsiyet kotası kurallarının bazı durumlarda aday sıralama kurallarını geçersiz hale getirmesidir. Fakat, daha önce de bahsedildiği üzere, açık liste sistemi kullanan Polonya’da kullanılan yüzde 33’lük kadın kotasıyla birlikte herhangi bir sıralama kuralı bulunmamasına rağmen, partiler kadınları seçebilecekleri sıralara yerleştirmeye başlamıştır. Bu noktada, kota yaptırımlarını uygulanması çok önemli olacaktır.

Seçmen-milletvekili arasındaki bağı güçlendirmek için seçim sisteminde değişiklik yapmanın yanı sıra siyasi parti kanunu üzerinden yapılacak düzenlemeler de etkili olabilir. Örneğin, kapalı liste nispi sistemin kullanılmaya devam edilmesi durumunda, siyasi partilerin aday belirleme yöntemlerinde ön seçimi kullanması bu bağı kuvvetlendirebilecektir. Siyasi parti kanununun revize edilerek (kısmen de olsa) ön seçim şartının getirilmesi de parti lider ve merkezlerinin gücünü kısıtlayarak, milletvekili adaylarının seçmenlere ve/veya onları aday listelerine girmesini sağlayacak delegelere yönelmelerini sağlayacaktır. Sandalye paylaşımında iller arasındaki adaletsizliğin giderildiği, mevcut ulusal seçim barajının düşürüldüğü, cinsiyet kota rejimi kullanıldığı bir kapalı liste nispi temsil sistemi, aday belirlemede kısmen de olsa ön seçimlerin kullanılmaya başlanmasıyla, mevcut seçim sistemine göre büyük bir iyileşme sağlayacaktır.

NOTLAR

- 1 Farrell, David M. 2011. Electoral systems: A comparative introduction. London: Red Globe Press.
- 2 Bu konu hakkında bir literatür değerlendirmesi için bknz. Grofman Bernard 2016. Nispi temsil sistemleri, siyasi parti sayısının yüksekliği, geniş ideolojik yelpaze ve vatandaş ve hükümetler arası ideolojik yakınlıkla doğru orantılıdır.
- 3 Başkanlık tipi sistemlerde de başkan gerçekleştirmek isteği politikaları uygulayabilmek için meclis çoğunluğuna ihtiyaç duyar, bunun en önemli istisnası kararnameler ile yürütülen başkanlık sistemleridir, çünkü bu tarz başkanlık sistemlerinde meclis desteğine gerek duymadan azınlık hükümetleri kurup partisiz bakanlar atayabilirler. Bknz: Cheibub, José A. 2007. Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy. New York: Cambridge University Press. Amorim Neto, Octavio. 2006. The Presidential Calculus: Executive Policy Making and Cabinet Formation in the Americas. Comparative Political Studies 39, 4: 415–40.
- 4 Shugart, Matthew S. 2001. "Extreme Electoral Systems and the Appeal of the Mixed-Member Alternative" In Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds? eds. Matthew S. Shugart and Martin P. Wattenberg. New York; Oxford: Oxford University Press, 25–51. Dunleavy, Patrick and Helen Margetts. 1995. "The Politics of Electoral Reform." International Political Science Review, 16: 1, pp. 9-29.
- 5 Çoğunlukçu sistemler, birden çok milletvekilinin seçildiği seçim çevrelerinde de kullanılabilir. Genel oy hakkının tüm yetişkinlere tanınmasından önce İngiltere’de bazı seçim çevrelerinde bu yöntem kullanılmaktaydı. Bknz: Ahmed, Amel. 2010. Reading history forward: The origins of electoral systems in European democracies. Comparative Political Studies, 43(8-9), 1059-88.). Türkiye’de çok partili dönemde ise 1946’dan 1960 yılına kadar bu yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemin en büyük dezavantajı çoğunluk oyu kazanan partinin sandalye sayısını aldığı oy oranına göre çok yüksek olması ve muhalefeti çok kısıtlamasıdır. Günümüzde bu tarz sistemin kullanımı çok kısıtlıdır, meclis seçimlerinde Singapur Çad ve Kamerun’da, senato seçimlerinde ise Brezilya, Filipinler ve Nijerya gibi birkaç ülkede kullanılmaktadır (<http://archive.ipu.org/parline-e/mod-electoral.asp>) erişim tarihi 20/11/2021.
- 6 Bu gibi partilerin oyları belli bir coğrafyada konsantre değilse, çoğunlukçu seçim sistemlerinde parlamentoya girmeleri oldukça zordur.
- 7 Carey, John M. and Shugart, Matthew S. 1995. Incentives to cultivate a personal vote. Electoral Studies, 14(4), 417-39.
- 8 Ülkeler arası karşılaştırmalı çalışmalar kadınların bu sistemlerde az temsil edildiğini göstermektedir. Bknz: (Norris, 1985, Matland and Brown, 1992; Lovenduski 1997)
- 9 Rae, Douglas. 1967. Political Consequences of Electoral Laws. New Haven, CT: Yale University Press. Lijphart, Arend. 1994. Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990. Oxford: Oxford University Press. Taagepera, Rein. 2007. Predicting Party Sizes: The Logic of Simple Electoral Systems. Oxford: Oxford University Press.

- 10 Hollanda ve İsrail tüm ülkeyi seçim çevresi olarak kullandıkları için ve İrlanda 3, 4 ve 5 sandalyeden oluşan yaklaşık 40-42 seçim çevresini her nüfus sayımından sonra tekrar belirlediği için bu kaidenin istisnalarını oluştururlar.
- 11 Carey, John M. and Shugart, Matthew S.1995
- 12 Shugart, Matthew Soberg, and Martin P. Wattenberg. 2001. "Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology." In *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* eds. Matthew S. Shugart and Martin P. Wattenberg. New York; Oxford: Oxford University Press, 9–25.
- 13 Yeni Zelanda'da 120 milletvekilinin 72'si dar bölgede çoğunluk formülü ile 48'i ise ülke seçim çevresinde nispi temsil sistemine göre seçilir. Burada önemli olan, partilerin kazandığı sandalye sayısı hesaplanırken nispi temsil sistemi kullanılmasıdır. Kazanılan sandalye sayısı nispi sisteme göre hesaplandıktan sonra, sandalyeler önce dar bölgede seçilen adaylara ardından ülke çevresinde kazanmış adaylara dağıtılır.
- 14 Japonya ise aynı sistemi 1994 yılında yaptığı seçim sistemi reformundan bu yana kullanmakta olup 289 milletvekilini dar alanda basit çoğunluk ile ve 176 milletvekilini ise 11 bölgede nispi temsil sistemi ile seçmektedir.
- 15 Nispi temsil sistemi ilk olarak 1961 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Askeri müdahaleler sebebiyle 1971 yılında 2 yıllık ve 1980 yılında 3 yıllık ara verilmesine ve bazı unsurları değiştirilmesine rağmen, halen TBMM seçimlerinde nispi temsil sistemi kullanılmaktadır.
- 16 Milletvekili Seçim Kanunu, 1983, No: 2839, Madde 4.
- 17 Buna göre siyasi parti ve ittifakların oy sayıları, önce bire, sonra ikiye, sonra üçe şeklinde devam ederek, en son o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan siyasi partilere, ittifaklara ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre milletvekili tahsis edilir (Milletvekili Seçim Kanunu, Madde 34).
- 18 Çarkoğlu, Ali. "Yaklaşan seçimler, temsil adaleti ve seçim sistemi". *Yetkin Report*. 8 Haziran 2021. <https://yetkinreport.com/2021/06/08/yaklasan-secimler-temsil-adaleti-ve-secim-sistemi/> son erişim tarihi: 20/11/2021.
- 19 Sandalyelerin illere dağılımı sırasında ortaya çıkan eşitsizlik, küçük şehirlerde oyun sandalyeye yansıma değeri daha yüksek olduğu için ve aynı zamanda genel olarak daha düşük gelirli oldukları patronaj dağıtımı ile seçimlerin manipüle edilme olasılığını arttırır. Bknz: Çarkoğlu, A., & Erdoğan, E. (1998). *Fairness in the Apportionment of Seats in the Turkish Legislature: Is There Room For Improvement? New Perspectives on Turkey*, 19, 97-124.
- 20 Oy-sandalye sapma oranı Gallagher endeksine göre hesaplanmıştır. Bu endeksin formülü,

$$GI = \sqrt{1/2 \sum_{i=1}^n (O_i - S_i)^2}$$
 O_i her siyasi partinin aldığı oy oranını, S_i ise sandalye oranını ifade eder. Bu endekse göre 0 ila 100 arasında değişir, 0 sistemde oy-sandalye arasında sapma olmadığını gösterir ve endeks değeri yükseldikçe oy-sandalye arasındaki sapma da yükselir. Bknz: Gallagher, Michael (1991). "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems". *Electoral Studies*. 10: 33–5
- 21 Örneğin, 1987 seçimlerinde yüzde 20, 2002'de ise yüzde 46 oy meclis dışında kalmıştır.
- 22 1991 seçimlerinde Halkın Emek Partisi adaylarını, Sosyal demokrat Halkçı Parti listelerinden göstermiş ve yine aynı yıl Milliyetçi Çalışma Partisi adayları seçimlere Refah Partisi'nin listesinde girmişlerdir. 2007'de Demokratik Toplum Partisi ise barajı bypass edebilmek için parti adaylarının bağımsız olarak seçime katılma formülünü kullanmak zorunda kalmıştır.
- 23 Seçim ve meclisteki efektif parti sayısı ancak 2002 yılındaki kırılmadan sonra azalmıştır, fakat 1990'lı yıllarda ise meclis ve seçimdeki efektif parti sayısı yüksek seyretmiştir. Dolayısıyla, tek başına seçim barajının efektif parti sayısını düşürmede çok etkili olduğunu söyleyemeyiz.
- 24 Bu konuda yapılan çalışmalar, nispi temsil sisteminin çoğunluk sistemine göre istatistiksel olarak anlamlı olarak daha yüksek kadın temsiline sahip olduğunu ve kadınların temsiline seçim çevresi büyüdükçe arttığını

- ortaya koymaktadır. Bknz: Norris, P. (1985) 'Women in European legislative elites', *West European Politics* 8(4): 90–101; Matland, R. (1998) 'Women's representation in national legislatures: developed and developing countries', *Legislative Studies Quarterly* 23(1): 109–125, Reynolds, A. (1999) 'Women in the legislatures and executives of the world: knocking at the highest glass ceiling', *World Politics* 51(4): 547–572; Moser, R.G. (2001) 'The effects of electoral systems on women's representation in post-communist states', *Electoral Studies* 20(3): 353–369.
- 25 Kadınların mecliste temsili 2011 seçimlerinde yüzde 14, 2015 Kasım seçimlerinde yüzde 15 ve 2018'de yüzde 17'dir. Verilerin kaynağı: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>
- 26 Veri seti için bknz: <https://data.ipu.org/women-averages?month=10&year=2021>
- 27 2007 seçimlerinde DTP yüzde 10 ülke barajını parti olarak geçmeye çalışmak yerine parti adayları bağımsız milletvekili olarak seçime katılmış ve seçim sonrası mecliste parti grubu kurmuşlardır. Bu sayede, 2007 seçimlerindeki 50 kadından 8'i DTP grubunundur ve bu sayı parti milletvekili sayısının yüzde 35'ini oluşturur Bknz: Bektaş Eda ve İşsever-Ekinci, Esra. 2019. Who Represents Women in Turkey? An Analysis of Gender Difference in Private Bill Sponsorship in the 2011–15 Turkish Parliament. *Politics & Gender*, 15(4), 851-881.
- 28 AKP, 2003 yılında merkez yönetim kurulu üyeleri için yüzde 20 ve 2004 yılında yerel seçimlerinde yüzde 30 kadın aday kota uygulamıştır. Fakat parti tüzüğünde cinsiyet kotası ile ilgili bir madde bulunmamaktadır. Keza MHP'nin de tüzüğünde kadın aday kotası ile ilgili bir madde bulunmamaktadır. Detaylı bilgi için bknz: Cengiz, Bengi R., Gülşen Doğan ve Gülçin Karabağ. 2021. Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı: Siyasal Hayatta Karşılaşılan Engeller Ve Deneyimler İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü KASIM 2021-009.
- 29 Carey, John M. and Shugart, Matthew S.1995
- 30 Crisp, B. F. et al. 2004. "Vote-seeking incentives and legislative representation in six presidential democracies", *Journal of Politics*, 66:3, 823-46; Carey, J. M. 2009. *Legislative voting and accountability*. Cambridge, New York and Melbourne: Cambridge University Press. Golden, M ve L.Picci. 2008. *Pork-Barrel Politics in Postwar Italy, 1953-94*. *AJPS*, 52:2 pp268-289, respectively.
- 31 Ayşe Sayın 15 Eylül 2021 "AKP ve MHP'nin seçim yasası değişikliği görüşmelerinde masadan eksikliklerle kaldı: BBC Türkçe Ankara (<https://www.bbc.com/turkce/58567004>).
- 32 Hatta, barajın düşürülmesinin gündeme gelmesinde bu etkinin önemli bir rol oynaması mümkündür. Seçim sistemi reformlarını konu alan literatürde, nispi temsili arttıran değişikliklerin muhalefet ve muhalefet koalisyonlarını zayıflatmak üzere yapıldığı öne sürülmektedir (İşsever-Ekinci, Esra. 2019. *Party Competition and Electoral Reforms in Parliamentary Democracies*. Syracuse University. New York, ve ayrıca bknz: Renwick, Alan, Chris Hanretty, ve David Hine. 2009. "Partisan Self-Interest and Electoral Reform: The New Italian Electoral Law of 2005." *Electoral Studies* 28(3): 437–47).
- 33 Lord, Ceren. 2012. 'The Persistence of Turkey's Majoritarian System of Government,' *Government and Opposition*, 47(2), 228-255.
- 34 Seçim çevrelerinin minimum milletvekili çıkartma sayıları düşürülmesinin getireceği bir diğer sorun da yeni seçim çevrelerinin nasıl çizileceğidir. Her ne kadar bunun için seçim çevresinin ilçe sınırını bölememesi, seçim çevresi içindeki ilçelerin komşu olması gibi objektif sınır belirleme kuralları konulabilirse de bu şekilde seçim çevresi belirlenme süreci manipülasyona açılmış olacaktır.
- 35 Efektif baraj= $75\% / (\text{ÇB}+1)$ formülü ile hesaplanır. Bknz Lijphart 1994. Kocaeli'nin efektif barajı 2018 seçimlerinde çıkarttığı milletvekili sayısına göre hesaplanmıştır.
- 36 Yüzde beşlik seçim barajı Almanya, Yeni Zelanda, Estonya, Romanya ve Polonya gibi birçok ülkede kullanılmaktadır. Ayrıca, Yüzde 5 seçim sistemi barajı olarak 'Türkiye İçin yeni Bir Hükümet Sistemi' raporunda da önerilmiştir. Bknz: Özsoy Boyunsuz, Şule ve Berk Esen. 2020. Türkiye İçin yeni Bir Hükümet Sistemi: Hükümet Sistemi Kaynaklı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü. Aralık 2020-018.

- 37 Kota sistemleri konusundaki tercihler bölgelere göre farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak, gönüllü aday kotası, yasalaşmış aday kotası ve kadınlara ayrılmış sandalyeler (reserved seat) kullanılmaktadır. Dünyada genel trend daha fazla yasalaşmış aday kota uygulamaları kullanması yönündedir (Hughes et al. 2019. Global Gender Quota Adoption, Implementation, and Reform, Comparative Politics 51,2: 219-238).
- 38 Dahlerup Drude. et al., 2013. Atlas of Electoral Gender Quotas International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm.
- 39 Çoğunluk sistemlerinde ise yatay bir aday sıralama kuralından bahsedebiliriz. Örneğin, partilerin daha önce kazandıkları seçim çevrelerinde belli oranda kadın aday gösterme zorunluluğu gibi (Dahlerup et al 2013).
- 40 Bu aday sıralama kuralı, Arjantin, Arnavutluk, Endonezya ve Sırbistan gibi minimum kadın oranını yüzde 30 olarak belirlemiş ülkelerde kullanılmaktadır.
- 41 Janowski, Michael ve Kamil Marcinkiewicz. 2019. Ineffective and Counterproductive? The impact of gender quotas in Open-List Proportional Representation Systems. Politics and Gender 15, 1-33.
- 42 Bu oran, kadın-erkek adayların yasadan ayrıldığı her yüzde 1'lik oran için hakkettikleri sübvansiyondan %2 daha az almaları şeklinde hesaplanmıştır. Bknz. Murray, Rainbow. 2010. Parties, Gender Quotas and Candidate Selection in France. Basingstoke. Palgrave
- 43 Vowles, Jack. 2009. "The 2008 General Election in New Zealand" Electoral Studies 28: 492–517
- 44 Bu durumda meclisteki toplam milletvekili sayısı artar.
- 45 Handley, L. and Grofman, B. eds., 2008. Redistricting in comparative perspective. Oxford University Press.
- 46 Ayrıca, 1975 yılından bu yana Finlandiya'da partilerin aday listelerini ön seçim ile belirlemesi yasal zorunluluk haline gelmiştir.
- 47 Raunio, Tapio. 2008. Finland: One Hundred Years of Quietude. In Gallagher, Michael, and Paul Mitchell (eds.), Politics of Electoral Systems, (pp. 473–89). Oxford: Oxford University Press.
- 48 Raunio, Tapio. 2008. Finland: One Hundred Years of Quietude. In Gallagher, Michael, and Paul Mitchell (eds.), Politics of Electoral Systems, (pp. 484). Oxford: Oxford University Press.
- 49 Andeweg, Rudy B. 2005. The Netherlands: The sanctity of proportionality. In Michael Gallagher and Paul Mitchell (eds.), The politics of electoral systems (491–510). Oxford: Oxford University Press.
- 50 Aarts, Kees ve Henk van der Kolk. 2011. "The Dutch parliamentary election of June 9, 2010" Electoral Studies 30:571–591
- 51 Müller, Wolfgang. 2008. "Austria: A Complex Electoral System with Subtle Effects" In Michael Gallagher and Paul Mitchell (eds.), The politics of electoral systems (397–416). Oxford: Oxford University Press.
- 52 Eder, Nikolaus Marcelo Jenny, Wolfgang C. Müller. 2015. "Winning over voters or fighting party comrades? Personalized constituency campaigning in Austria" Electoral Studies, 39: 316-328.
- 53 Türkiye'de 1991 seçimlerinde tercihli nispi sistem denemesi yapılmış fakat 1995 yılında yapılan bir seçim sistemi değişikliği ile kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aarts, Kees ve Henk van der Kolk. 2011. "The Dutch parliamentary election of June 9, 2010" *Electoral Studies*, 30: 571–591.
- Ahmed, Amel. 2010. "Reading history forward: The origins of electoral systems in European democracies" *Comparative Political Studies*, 43(8-9): 1059-88.
- Amorim Neto, Octavio. 2006. "The Presidential Calculus: Executive Policy Making and Cabinet Formation in the Americas" *Comparative Political Studies*, 39 (4): 415–40.
- Andeweg, Rudy B. 2005. "The Netherlands: The sanctity of proportionality". In Michael Gallagher and Paul Mitchell (eds.), *The politics of electoral systems* (491–510). Oxford: Oxford University Press.
- Bektaş, Eda ve Esra İşsever-Ekinci. 2019. "Who Represents Women in Turkey? An Analysis of Gender Difference in Private Bill Sponsorship in the 2011–15 Turkish Parliament" *Politics & Gender*, 15(4): 851-881.
- Carey, John M. 2009. *Legislative voting and accountability*. Cambridge, New York, and Melbourne: Cambridge University Press.
- Carey, John M. and Shugart, Matthew S. 1995. "Incentives to cultivate a personal vote" *Electoral Studies*, 14(4): 417-39.
- Cengiz, Bengi R., Gülşen Doğan ve Gülçin Karabağ. 2021. *Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı: Siyasal Hayatta Karşılaşılan Engeller ve Deneyimler*. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü. KASIM 2021-009.
- Cheibub, José A. 2007. *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Crisp, Brian. F. et al. 2004. "Vote-seeking incentives and legislative representation in six presidential democracies", *Journal of Politics*, 66 (3): 823-46.
- Çarkoğlu, Ali. "Yaklaşan seçimler, temsil adaleti ve seçim sistemi". *Yetkin Report*. 8 Haziran 2021. <https://yetkinreport.com/2021/06/08/yaklasan-secimler-temsil-adaleti-ve-secim-sistemi/> son erişim tarihi: 20/11/2021.
- Çarkoğlu, Ali ve Emre Erdogan. 1998. "Fairness in the Apportionment of Seats in the Turkish Legislature: Is There Room For Improvement?" *New Perspectives on Turkey*, 19: 97-124.
- Dahlerup Drude. et al., 2013. *Atlas of Electoral Gender Quotas* International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm.
- Dunleavy, Patrick ve Helen Margetts. 1995. "The Politics of Electoral Reform" *International Political Science Review*, 16 (1): 9-29.
- Eder, Nikolaus Marcelo Jenny, Wolfgang C. Müller. 2015. "Winning over voters or fighting party comrades? Personalized constituency campaigning in Austria" *Electoral Studies*, 39: 316-328.

- Farrell, David M. 2011. *Electoral systems: A comparative introduction*. London: Red Globe Press.
- Gallagher, Michael 1991. "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems" *Electoral Studies*, 10: 33–5
- Golden, Miriam ve Lucio Picci. 2008. "Pork-Barrel Politics in Postwar Italy, 1953-94" *AJPS*, 52(2): 268-289.
- Grofman, Bernard. 2016. "Perspectives on the Comparative Study of Electoral Systems" *Annual Review of Political Science*, 19(1): 523-540.
- Handley, Lisa ve Bernard Grofman. eds., 2008. *Redistricting in comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Hughes, Melanie M. , Pamela Paxton, Amanda B. Clayton ve Pär Zetterberg. 2019. "Global Gender Quota Adoption, Implementation, and Reform" *Comparative Politics*, 51(2):219-238.
- İşsever-Ekinci, Esra. 2019. *Party Competition and Electoral Reforms in Parliamentary Democracies*. Syracuse University. New York. [Unpublished dissertation]
- Janowski, Michael ve Kamil Marcinkiewicz. 2019. "Ineffective and Counterproductive? The impact of gender quotas in Open-List Proportional Representation Systems" *Politics and Gender*, 15: 1-33.
- Lijphart, Arend. 1994. *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945– 1990*. Oxford: Oxford University Press.
- Lord, Ceren. 2012. "The Persistence of Turkey's Majoritarian System of Government," *Government and Opposition*, 47(2): 228-255.
- Lovenduski, Joni. 1997. "Gender Politics: A Breakthrough for Women?" *Parliamentary Affairs*, 50 (4): 708-719.
- Matland, Richard. 1998. "Women's representation in national legislatures: developed and developing countries" *Legislative Studies Quarterly*, 23(1): 109–125.
- Matland, Richard ve Deborah D. Brown. 1992. "District magnitude's effect on female representation in US state legislatures" *Legislative Studies Quarterly*, 11 (1): 469-492.
- Moser, Robert G. 2001. "The effects of electoral systems on women's representation in post-communist states" *Electoral Studies*, 20(3): 353–369.
- Murray, Rainbow. 2010. *Parties, Gender Quotas and Candidate Selection in France*. Basingstoke: Palgrave.
- Müller, Wolfgang. 2008. "Austria: A Complex Electoral System with Subtle Effects" In Michael Gallagher and Paul Mitchell (eds.), *The politics of electoral systems* (397–416). Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa. 1985. "Women in European legislative elites" *West European Politics*, 8(4): 90–101.
- Özsoy Boyunsuz, Şule ve Berk Esen. 2020. *Türkiye İçin yeni Bir Hükümet Sistemi: Hükümet Sistemi Kaynaklı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü. ARALIK 2020-018.
- Rae, Douglas. 1967. *Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Raunio, Tapio. 2008. "Finland: One Hunderd Years of Quietude" In Gallagher, Michael, and Paul Mitchell (eds.), *Politics of Electoral Systems*, (473–89). Oxford: Oxford University Press.
- Renwick, Alan, Chris Hanretty ve David Hine. 2009. "Partisan Self-Interest and Electoral Reform: The New Italian Electoral Law of 2005." *Electoral Studies*, 28(3): 437–47.
- Reynolds, Andrew. 1999. "Women in the legislatures and executives of the world: knocking at the highest glass ceiling" *World Politics*, 51(4): 547–572.

Shugart, Matthew S. 2001. "Extreme Electoral Systems and the Appeal of the Mixed-Member Alternative" In Shugart, Matthew S. ve Martin P. Wattenberg (eds), *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* (25–51). New York; Oxford: Oxford University Press.

Shugart, Matthew S. ve Martin P. Wattenberg. 2001. "Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology" In Shugart, Matthew S. ve Martin P. Wattenberg (eds), *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* (9–25). New York; Oxford: Oxford University Press.

Taagepera, Rein. 2007. *Predicting Party Sizes: The Logic of Simple Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.

Vowles, Jack. 2009. "The 2008 General Election in New Zealand" *Electoral Studies*, 28: 492–517

İSTANPOL

İSTANBUL
POLİTİK ARAŞTIRMALAR
ENSTİTÜSÜ

www.istanpol.org [istanpolinst](https://twitter.com/istanpolinst) [istanpolinstitute](https://facebook.com/istanpolinstitute)